

Republica Moldova
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE

a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală

(omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile)

(sesizarea nr. 151g/2020)

CHIȘINĂU

6 aprilie 2021

HOTĂRÂRE PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE A
ARTICOLELOR 77, 81 ȘI 315 DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ

În numele Republicii Moldova,
Curtea Constituțională, judecând în componența:

nei Domnica MANOLE, *Președinte*,
dlui Nicolae ROȘCA,
nei Liuba ȘOVA,
dlui Serghei ȚURCAN,
dlui Vladimir ȚURCAN, *judecători*,
cu participarea dlui Gheorghe Reniță, *asistent judiciar*,

Având în vedere sesizarea înregistrată pe 24 septembrie 2020,
Examinând sesizarea menționată în ședință plenară publică,
Având în vedere actele și lucrările dosarului,
Deliberând în camera de consiliu,

Pronunță următoarea hotărâre:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală, ridicată de dl procuror Dumitru Calendari în dosarul nr. 1-19180133-05-1a-16032020, pendinte la Curtea de Apel Cahul.

2. Sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a fost trimisă la Curtea Constituțională de un complet de judecată de la Curtea de Apel Cahul format din dna Galina Vavrin și dnii Ion Dănăilă și Tudor Berdilă, în baza articolului 135 alin. (1) lit. a) și lit. g) din Constituție.

3. Prin decizia Curții Constituționale din 11 martie 2021, sesizarea a fost declarată admisibilă, fără a se prejudeca fondul cauzei.

4. În procesul examinării sesizării, Curtea Constituțională a solicitat opiniile Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Procuraturii Generale, Institutului de Reforme Penale, Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

5. În ședința publică a Curții a fost prezent dl Radu Radu, reprezentantul Parlamentului. Dl Dumitru Calendari, autorul sesizării, nu s-a prezentat în ședința publică a Curții din motive obiective.

ÎN FAPT

B. Circumstanțele litigiului principal

6. Pe 7 și, respectiv, 8 martie 2019, în privința dlui Constantin Dolgov au fost pornite două cauze penale nr. 2019150164 și nr. 2019150165 în baza articolelor 264 alin. (3) lit. b) [*încălcarea regulilor de securitate a circulației*]

sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport care a provocat decesul unei persoane] și 266 [părăsirea locului accidentului rutier] din Codul penal. Aceste cauze penale au fost conexe.

7. Pe 8 martie 2019, în cadrul urmăririi penale, printr-o ordonanță a procurorului, dna Silvia Stîngu, soția victimei decedate, a dobândit calitatea de succesori al părții vătămate.

8. Pe 11 noiembrie 2019, cauza penală de învinuire a dlui Constantin Dolgov a fost trimisă spre examinare Judecătorei Cahul, sediul central.

9. Printr-o sentință din 21 februarie 2020 a Judecătorei Cahul, sediul central, dl Constantin Dolgov a fost găsit vinovat de comiterea infracțiunilor prevăzute de articolele 264 alin. (3) lit. b) și 266 din Codul penal. Prima instanță i-a aplicat dlui Constantin Dolgov pedeapsa închisorii pe un termen de trei ani și trei luni cu anularea dreptului de a conduce mijloace de transport, constatând existența unui concurs de infracțiuni. Totodată, instanța a dispus suspendarea executării pedepsei închisorii pe un termen de probă de trei ani, obligându-l pe dl Constantin Dolgov să nu-și schimbe domiciliul fără consimțământul organului competent.

10. Pe 3 martie 2020, dl Ion Stîngu și dna Ecaterina Stîngu, fratele și, respectiv, mama victimei decedate, au formulat un apel împotriva sentinței primei instanțe. De asemenea, dl Ion Stîngu și dna Ecaterina Stîngu au depus în fața instanței de apel o cerere prin care au solicitat să li se recunoască calitatea de succesori ai victimei decedate. În acest sens, ei au invocat că sunt rude apropiate cu victima și că au depus o cerere similară atât în fața organului de urmărire penală, cât și în fața primei instanțe, însă cererea lor a fost respinsă.

11. Sentința primei instanțe a mai fost atacată cu apel de către procuror, precum și de apărătorii inculpatului.

12. Pe 17 septembrie 2020, dl procuror Dumitru Calendari a ridicat excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală în fața Curții de Apel Cahul.

13. Printr-o încheiere din 17 septembrie 2020, Curtea de Apel Cahul a admis ridicarea excepției de neconstituționalitate și a sesizat, în acest sens, Curtea Constituțională, în vederea examinării acesteia.

LEGISLAȚIA PERTINENTĂ

14. Prevederile relevante ale Constituției sunt următoarele:

Articolul 4

Drepturile și libertățile omului

„(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

HOTĂRÂRE PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE A ARTICOLELOR 77, 81 ȘI 315 DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.”

Articolul 16

Egalitatea

„(1) Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului.

(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”

Articolul 20

Accesul liber la justiție

„(1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.”

Articolul 23

Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle

„(1) Fiecare om are dreptul să i se recunoască personalitatea juridică.

(2) Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative.”

Articolul 26

Dreptul la apărare

„(1) Dreptul la apărare este garantat.

(2) Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale.

(3) În tot cursul procesului părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

(4) Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.”

Articolul 54

Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți

„(1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și

HOTĂRÂRE PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE A
ARTICOLELOR 77, 81 ȘI 315 DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ

infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.”

15. Prevederile relevante ale Codului de procedură penală, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003, sunt următoarele:

Articolul 58
Victima

„(1) Se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale. Victima are un interes în cadrul procesului penal și este interesată în rezultatele acestuia.

[...]

(10) Victima beneficiază de drepturile sale și își exercită obligațiile personal sau, dacă legea permite, prin reprezentanți. În cazul în care victimă este un minor sau o persoană iresponsabilă, drepturile acesteia sunt exercitate de reprezentanții ei legali în modul prevăzut de prezentul cod. Drepturile victimei decedate sunt preluate de succesorii ei.

[...].”

Articolul 59
Partea vătămată

„(1) Parte vătămată este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său.

(2) Recunoașterea ca parte vătămată se efectuează prin ordonanța organului de urmărire penală, imediat după stabilirea temeiurilor de atribuire a unei asemenea calități procesuale.

[...].”

Articolul 77

Reprezentanții legali ai victimei, părții vătămate, părții civile, bănuितului,
învinitului, inculpatului

„(1) Reprezentanți legali ai victimei, părții vătămate, părții civile, bănuितului, învinuitului, inculpatului sunt părinții, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele participanților la proces minori sau iresponsabili.

[...].”

Articolul 81

Succesorul părții vătămate sau al părții civile

„(1) În procesul penal, succesor al părții vătămate sau al părții civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorința să exercite drepturile și obligațiile părții vătămate decedate sau care, în urma infracțiunii, a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința. Succesor al părții vătămate sau al părții civile nu poate fi recunoscută ruda ei apropiată căreia i se incumbă cauzarea de prejudiciu material, fizic sau moral părții vătămate.

(2) Recunoașterea rudei apropiate ca succesor al părții vătămate sau al părții civile o decide procurorul care conduce urmărirea penală sau, după caz, ofițerul de urmărire penală ori instanța de judecată, cu condiția că ruda apropiată solicită această calitate. În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanței de judecată.-Dacă, la momentul solicitării respective, lipsesc temeiuri suficiente pentru recunoașterea persoanei ca succesor al părții vătămate sau al părții civile, hotărârea în cauză se ia imediat după constatarea acestor temeiuri.

(3) În cazul în care, după recunoașterea persoanei ca succesor al părții vătămate sau al părții civile, se constată lipsa temeiurilor de a o menține în această calitate, procurorul sau instanța, prin hotărâre motivată, încetează participarea acesteia la proces în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile. Ruda apropiată a părții vătămate sau a părții civile recunoscută succesor al acesteia este în drept să renunțe la împuterniciri în orice moment al desfășurării procesului penal.

(4) Succesorul părții vătămate sau al părții civile participă la procesul penal în locul părții vătămate sau părții civile.

(5) Succesorul părții vătămate sau al părții civile poate fi citat și audiat în calitate de martor.

(6) Succesorul părții vătămate sau al părții civile are și alte drepturi și obligații prevăzute de prezentul cod.”

Articolul 315

Egalitatea în drepturi a părților în fața instanței

„Procurorul, partea vătămată, partea civilă, apărătorul, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor beneficiază de drepturi egale în fața instanței de judecată în ce privește administrarea probelor, participarea la cercetarea acestora și formularea cererilor și demersurilor.”

ÎN DREPT

A. ADMISIBILITATEA

16. Prin Decizia sa din 11 martie 2021, Curtea a verificat respectarea, în prezenta cauză, a condițiilor de admisibilitate a unei sesizări, stabilite în jurisprudența sa constantă.

17. Curtea a observat că excepția de neconstituționalitate ridicată de dl procuror Dumitru Calendari în dosarul nr. 1-19180133-05-1a-16032020, pendinte la Curtea de Apel Cahul, este formulată de către subiectul căruia i s-a conferit acest drept, în baza articolului 135 alin. (1) literele a) și g) din Constituție, așa cum a fost interpretat acesta prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016.

18. Curtea a reținut că obiectul excepției de neconstituționalitate îl constituie articolele 77 [*reprezentanții legali ai victimei, părții vătămate, părții civile, bănuțului, învinuțului, inculpatului*], 81 [*succesorul părții vătămate sau al părții civile*] și 315 [*egalitatea în drepturi a părților în fața instanței*] din Codul de procedură penală.

19. În conformitate cu articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, controlul constituționalității legilor, în prezenta cauză a unor prevederi din Codul de procedură penală, ține de competența Curții Constituționale.

20. Articolul 77 alin. (1) din Cod prevede următoarele: „Reprezentanți legali ai victimei, părții vătămate, părții civile, bănuțului, învinuțului, inculpatului sunt părinții, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele participanților la proces minori sau iresponsabili.”

21. Totodată, articolul 81 alin. (1) din Cod stabilește că „în procesul penal, succesor al părții vătămate sau al părții civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorința să exercite drepturile și obligațiile părții vătămate decedate sau care, în urma infracțiunii, a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința. [...]”

22. În fine, conform articolului 315 din același Cod, „procurorul, partea vătămată, partea civilă, apărătorul, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor beneficiază de drepturi egale în fața instanței de judecată în ce privește administrarea probelor, participarea la cercetarea acestora și formularea cererilor și demersurilor”.

23. Curtea a reiterat că, odată ce excepția de neconstituționalitate ridică o problemă juridică a cărei rezolvare trebuie să preceadă soluționarea litigiului de care este legată, aplicabilitatea și relevanța normei contestate pentru soluționarea litigiului principal reprezintă o condiție esențială pentru admisibilitatea sesizării (DCC nr. 133 din 5 decembrie 2019, § 23; DCC nr. 136 din 9 decembrie 2019, § 27; DCC nr. 99 din 6 august 2020, § 20).

24. Excepția de neconstituționalitate a fost ridicată într-o cauză în care soției victimei decedate i-a fost atribuită calitatea de succesor al părții vătămate. Totodată, mamei și fratelui victimei decedate i s-a refuzat atribuirea calității de succesor al părții vătămate. Prin urmare, Curtea a considerat că prevederile articolului 81 din Codul de procedură penală pot fi aplicate în cauza în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate.

25. Totodată, nu există niciun indiciu că dispozițiile articolelor 77 și 315 din Codul de procedură penală ar fi aplicabile în cauza în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate. De altfel, nici autorul excepției de

neconstituționalitate, nici instanța care a trimis sesizarea nu au demonstrat că prevederile în discuție ar fi incidente în acest litigiu. În ipoteza în care Curtea ar admite excepția de neconstituționalitate în această parte, ea și-ar ignora propria jurisprudență, *i.e.* punctul 1 din dispozitivul Hotărârii nr. 2 din 9 februarie 2016, referitoare la condițiile pe care trebuie să le întrunească excepția.

26. Curtea a reamintit că excepția de neconstituționalitate nu manifestă doar o funcție preventivă, ci și una reparatorie, pentru că ea privește în primul rând situația concretă a părții lezate în drepturile sale prin norma criticată. De invocarea unei excepții de neconstituționalitate trebuie să profite, în primul rând, autorul acesteia, în caz contrar, acest instrument riscă să devină unul simulat, o *actio popularis*, pierzându-se, în aceste condiții, caracterul concret și efectiv al excepției (a se vedea DCC nr. 90 din 23 iulie 2020, § 20; DCC nr. 10 din 26 ianuarie 2021, § 20).

27. Curtea a conchis că excepția de neconstituționalitate are, **în partea ce vizează contestarea articolelor 77 și 315 din Codul de procedură penală**, caracterul unei *actio popularis* (a se vedea, *mutatis mutandis*, DCC nr. 102 din 6 septembrie 2018, §§ 18-19; DCC nr. 39 din 14 martie 2019, § 20; DCC nr. 87 din 20 iulie 2020, § 20) și nu poate fi reținută spre examinare. **Prin urmare, în această parte, sesizarea privind excepția de neconstituționalitate este inadmisibilă.**

28. În continuare, cu privire la contestarea articolului 81 din Codul de procedură penală, Curtea a observat că acest articol nu a făcut anterior obiect al controlului de constituționalitate.

29. Curtea a reținut că o altă condiție obligatorie pentru ca excepția de neconstituționalitate să poată fi examinată în fond este incidența unui drept din Constituție în cauza concretă pendinte în fața instanțelor de judecată. Curtea a trebuit să verifice, prin prisma argumentelor autorului sesizării, dacă prevederile contestate reprezintă o ingerință într-un drept fundamental (a se vedea DCC nr. 27 din 16 februarie 2021, § 16 și jurisprudența citată acolo).

30. Curtea a constatat că autorul excepției de neconstituționalitate afirmă că prevederile contestate ar încălca articolele 4 [*drepturile și libertățile omului*], 16 [*egalitatea*], 20 [*accesul liber la justiție*], 23 [*dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle*], 26 [*dreptul la apărare*], 54 [*restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți*] și 114 [*înfăptuirea justiției*] din Constituție.

31. Potrivit articolelor 24 alin. (2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 39 din Codul jurisdicției constituționale, sesizarea trebuie să fie motivată. Această condiție nu este îndeplinită în raport cu articolele 4, 16, 26 și 114 din Constituție. În situații similare, Curtea a respins ca inadmisibile sesizările formulate, precizând că simpla trimitere la un text din Constituție, fără explicarea pretensei neconformități cu acesta a prevederilor

legale contestate, nu echivalează cu un argument (a se vedea DCC nr. 33 din 19 martie 2020, § 31 și jurisprudența citată acolo).

32. Dacă ar proceda la examinarea fondului sesizărilor formulate de o asemenea manieră, Curtea Constituțională s-ar substitui autorilor lor în invocarea argumentelor de neconstituționalitate, fapt care ar echivala cu un control din oficiu (a se vedea DCC nr. 107 din 29 septembrie 2020, § 28 și jurisprudența citată acolo).

33. Cu privire la incidența articolelor 23 și 54 din Constituție, Curtea a reținut că acestea nu au o aplicabilitate de sine stătătoare. Pentru a fi aplicabile, autorul excepției de neconstituționalitate trebuie să demonstreze, în mod argumentat, existența unor ingerințe în drepturi substanțiale garantate de Constituție (a se vedea DCC nr. 6 din 11 ianuarie 2021, § 21 și jurisprudența citată acolo).

34. Curtea a observat că argumentul principal al autorului excepției de neconstituționalitate constă în **omisiunea includerii în legislația procesual penală a soțului în calitate de eventual succesor al părții vătămate**.

35. În jurisprudența sa, Curtea a reținut că omisiunea legislativă poate constitui obiect de examinare al Curții Constituționale dacă prin aceasta este afectat un drept fundamental (a se vedea HCC nr. 17 din 19 mai 2016, § 71; DCC nr. 28 din 12 martie 2020, § 24; DCC nr. 123 din 22 octombrie 2020, §26; DCC nr. 162 din 29 decembrie 2020, § 23).

36. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut distincție între victimele directe și victimele indirecte (a se vedea *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu v. România* [MC], 17 iulie 2014, §§ 96-100).

37. Cu privire la victimele indirecte, Curtea Europeană a admis că, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat în timpul procedurilor judiciare, atunci o rudă apropiată sau un moștenitor ar putea continua, în principiu, procedura, pentru că persoana are un interes suficient în cauză (*ibidem*, § 97; *Magnitskiy și alții v. Rusia*, 27 august 2019, §§ 278-279).

38. În egală măsură, dacă pretinsa victimă a unei încălcări a decedat înaintea introducerii cererii, o persoană care are interesul legitim necesar în calitate de rudă a defunctului poate depune o plângere privind decesul sau dispariția rudei sale (a se vedea cazul *Varnava și alții v. Turcia* [MC], 18 septembrie 2009, § 112). Motivul îl constituie situația deosebită reglementată prin natura pretensei încălcări și prin considerente legate de aplicarea a uneia dintre prevederile fundamentale ale sistemului Convenției (*Fairfield v. Regatul Unit* (dec.), 8 martie 2005).

39. Persoanele care ar putea avea calitatea de victimă indirectă și, respectiv, care ar putea fi admise într-un proces ar putea fi, de exemplu: părinții, copiii, frații, surorile, bunicii, nepoții, legatarul universal fără legături de rudenie cu decedatul, partenerul necăsătorit sau partenerul *de facto* (a se vedea *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu v.*

România, § 97 și jurisprudența citată acolo). În această listă poate fi inclusă și soția victimei decedate (a se vedea *Huseynova v. Azerbaidjan*, 13 aprilie 2017, § 113).

40. Totodată, Curtea Europeană a stabilit că calitatea de victimă indirectă le poate fi recunoscută mai multor persoane, nu doar unei persoane (e.g. a se vedea *Ramsahai și alții v. Olanda* [MC], 15 mai 2007, § 1; *Randelović și alții v. Muntenegru*, 19 septembrie 2017, §§ 83-85).

41. Persoanele în discuție trebuie să aibă un interes legitim și să aibă o „legătură suficientă” cu victima decedată (*Trivkanović v. Croația*, 6 iulie 2017, §§ 49-50).

42. Având în vedere aceste aspecte, Curtea a acceptat că prevederile articolului 81 din Codul de procedură penală reprezintă o ingerință în dreptul de acces liber la justiție, sub aspectul omisiunii includerii soțului/soției în categoria potențialilor succesori ai părții vătămate decedate.

43. Totodată, în realizarea calității Curții de suveran al controlului de constituționalitate și în baza articolului 6 alin. (3) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională poate pronunța o hotărâre și în privința altor dispoziții legale a căror constituționalitate depinde în întregime sau parțial de constituționalitatea actului contestat (HCC nr. 15 din 28 mai 2020, § 66 și jurisprudența citată acolo).

44. Examinând sesizarea, Curtea a observat că prevederile articolului 81 alin. (2) teza a II-a din Codul de procedură penală reclamă problema numărului potențialilor succesori ai părții vătămate sau ai părții civile. În particular, conform articolului 81 alin. (2) teza a II-a din Codul de procedură penală, „în cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanței de judecată”. Așadar, din acest text de lege rezultă că poate fi acceptată și, respectiv, poate participa la procesul penal doar o singură persoană în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile. Totuși, prevederile în discuție ar putea îngreuna dreptul de acces liber la justiție al altor potențiali succesori ai părții vătămate sau ai părții civile. Prin urmare, Curtea va analiza și acest aspect.

45. În consecință, Curtea a confirmat incidența articolului 20 din Constituție în prezenta cauză.

46. Prin urmare, Curtea a considerat că și articolele 23 și 54 din Constituție sunt incidente.

47. Astfel, Curtea va analiza articolul 81 din Codul de procedură penală prin prisma articolului 20 în coroborare cu articolele 23 și 54 din Constituție.

B. FONDUL CAUZEI

A. Argumentele autorului sesizării

48. Autorul excepției de neconstituționalitate afirmă că prevederile articolului 81 din Codul de procedură penală nu întrunesc condițiile calității legii. În particular, autorul excepției de neconstituționalitate subliniază că prevederile contestate nu prevăd posibilitatea recunoașterii soțului în calitate de succesori al părții vătămate decedate.

49. Totodată, autorul excepției de neconstituționalitate notează că în această materie există o contradicție. Dacă articolul 6 pct. 39 din Codul de procedură penală stabilește că soțul este reprezentant legal al părții vătămate, articolele 77 și 81 din același Cod nu prevăd soțul printre subiectele care pot avea calitatea de reprezentant legal al victimei părții vătămate și, respectiv, calitatea de succesori al părții vătămate, conferindu-le această calitate doar rudelor apropiate. Mai mult, autorul excepției de neconstituționalitate subliniază faptul că, în baza articolului 2185 alin. (1) din Codul civil, soțul supraviețuitor este moștenitor legal și, în concurs cu clasa întâi de moștenitori, are dreptul la 1/4 din masa succesorală, indiferent de numărul descendenților.

50. În opinia sa, dispozițiile contestate sunt contrare articolelor 4, 16, 20, 23, 54 și 114 din Constituție.

B. Argumentele autorităților și ale organizațiilor care și-au prezentat opiniile

51. În opinia prezentată de către Parlament se menționează că există modele legislative diferite cu privire la cercul persoanelor care pot avea calitatea de succesori al părții vătămate și că acesta are legătură cu clasele de moștenitori stabilite de prevederile legale referitoare la succesiune. În ședința publică a Curții, reprezentantul Parlamentului a admis că există o omisiune legislativă în Codul de procedură penală de a conferi soțului calitatea de potențial succesori al părții vătămate, lăsând la discreția Curții aprecierea constituționalității prevederilor contestate.

52. În opinia prezentată de către Procuratura Generală se menționează că omisiunea de a include soțul în cercul de persoane care pot avea calitatea de succesori al părții vătămate nu corespunde criteriilor de calitate a legii și încalcă dreptul de acces liber la justiție, precum și dreptul la apărare.

53. În opinia prezentată Curții, Institutul de Reforme Penale menționează că omisiunea de a include soțul în lista rudelor apropiate enunțată de articolul 6 din Codul de procedură penală creează incertitudini, de vreme ce, potrivit articolului 2185 din Codul civil, soțul supraviețuitor este un moștenitor legal. De asemenea, Institutul de Reforme Penale susține că această omisiune legislativă nu este justificată și poate afecta unele drepturi constituționale.

54. În opinia prezentată de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice se menționează că normele contestate nu conduc, la modul direct, la încălcarea dreptului de acces la justiție și a dreptului la apărare, iar

problema ridicată de autorul sesizării nu ține de competența Curții, modificarea normelor contestate fiind o prerogativă a Parlamentului.

C. Aprecierea Curții

55. Curtea reține că articolul 20 din Constituție îi garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

56. Curtea constată că articolul 20 din Constituție, care reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul la un proces echitabil (a se vedea HCC nr. 2 din 23 ianuarie 2020, § 28; DCC nr. 28 din 12 martie 2020, § 23; DCC nr. 14 din 2 februarie 2021, § 22).

57. Acest drept presupune, *inter alia*, acceptarea și participarea efectivă la un proces penal a persoanelor ale căror drepturi sau interese legitime pot fi afectate.

58. După cum a constatat Curtea la etapa admisibilității, omisiunea includerii soțului în categoria potențialilor succesori ai părții vătămate implică o ingerință în dreptul de acces liber la justiție, garantat de articolul 20 din Constituție.

59. Totuși, dreptul de acces liber la justiție nu este un drept absolut, ci unul care poate suferi limitări atât timp cât nu îi este afectată esența. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim și să existe o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit (a se vedea cazurile *Ashingdane v. Regatul Unit*, 28 mai 1985, § 57; *Zwiżek Nauczycielstwa Polskiego v. Polonia*, 21 septembrie 2004, § 29; *Szwagrun-Baurycza v. Polonia*, 24 octombrie 2006, § 49). Dacă restricția este compatibilă cu aceste exigențe, nu va avea loc nicio încălcare a dreptului în discuție (*Z și alții v. Regatul Unit*, 10 mai 2001, §§ 92-93; *Momčilović v. Croația*, 26 martie 2015, §§ 55-57).

60. În continuare, Curtea urmează să verifice dacă ingerința în cauză respectă standardul calității legii, dacă urmărește un scop legitim și, după caz, dacă este proporțională cu scopul legitim urmărit.

a) Standardul calității legii

61. Așa cum prevede articolul 54 alin. (2) din Constituție, „exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor **prevăzute de lege**”. Sintagma „prevăzută de lege” presupune ca legea să îndeplinească anumite condiții de calitate. În acest sens, articolul 23 alin. (2)

din Constituție impune adoptarea de către legislator a unor legi accesibile și previzibile.

62. Condiția accesibilității presupune ca textele de lege să poată fi cunoscute de către destinatari. Orice persoană trebuie să poată să dispună de informații privind normele juridice aplicabile într-un caz concret (*Khlyustov v. Rusia*, 11 iulie 2013, § 68). În special, accesibilitatea legii presupune publicarea ei în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, în condițiile articolului 76 din Constituție, astfel încât să poată fi cunoscută de persoanele la care se referă. Așadar, cu privire la respectarea condiției accesibilității, Curtea menționează că publicul are acces la Codul de procedură penală, acesta fiind publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110 din 7 iunie 2003, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 5 noiembrie 2013. Prin urmare, condiția accesibilității este respectată.

63. La rândul ei, condiția previzibilității legii este îndeplinită atunci când persoana poate prevedea – în caz de necesitate, cu o asistență juridică adecvată – într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele pe care o conduită le poate implica (*Berardi și Mularoni v. San Marino*, 10 ianuarie 2019, § 40; *Khodorkovskiy și Lebedev v. Rusia* [nr. 2], 14 ianuarie 2020, § 570).

64. În jurisprudența sa, Curtea a stabilit că, pentru a exclude orice echivoc, textul legislativ trebuie să fie formulat în mod clar și inteligibil, fără dificultăți de ordin sintactic și pasaje obscure (a se vedea, *mutatis mutandis*, HCC nr. 6 din 10 martie 2020, § 69; HCC nr. 18 din 30 iunie 2020, § 79; DCC nr. 3 din 16 ianuarie 2020, § 25).

65. Totodată, Curtea reiterează că o normă corespunde exigenței previzibilității atunci când oferă o măsură de protecție împotriva imixtiunilor arbitrare din partea autorităților publice (*Centro Europa 7 S.r.l. și Di Stefano v. Italia* [MC], 7 iunie 2012, § 143).

66. Raportând cele menționate *supra* la pretinsa problemă de neconstituționalitate cu care a fost sesizată, Curtea reține că, în conformitate cu articolul 81 alin. (1) din Codul de procedură penală, „în procesul penal, succesori al părții vătămate sau al părții civile este recunoscută una din rudele ei apropiate care a manifestat dorința să exercite drepturile și obligațiile părții vătămate decedate sau care, în urma infracțiunii, a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința. Succesor al părții vătămate sau al părții civile nu poate fi recunoscută ruda ei apropiată căreia i se incumbă cauzarea de prejudiciu material, fizic sau moral părții vătămate”.

67. Așadar, necesitatea admiterii în procesul penal a unei persoane în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile intervine în ipoteza în care aceasta: (i) a decedat sau (ii) și-a pierdut capacitatea de a-și exprima conștient voința.

68. Totodată, în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile poate fi recunoscută **doar una din rudele ei apropiate**.

69. În acest sens, articolul 6 pct. 41) din Codul de procedură penală dă definiția de „rudă apropiată”, *i.e.* copiii, părinții, frații și surorile, bunicii și nepoții.

70. Prin urmare, nu există o incertitudine referitoare la cercul de persoane care ar putea fi considerate succesori ai părții vătămate sau ai părții civile.

71. În aceste condiții, rezultă că în baza prevederilor contestate soțul/soția părții vătămate sau a părții civile nu poate fi admis(ă) în procesul penal în calitate de succesor.

72. Totodată, din punct de vedere procedural, recunoașterea calității rudei apropiate de succesor al părții vătămate sau al părții civile o decide procurorul care conduce urmărirea penală sau, după caz, ofițerul de urmărire penală ori instanța de judecată, cu condiția că ruda apropiată să solicite recunoașterea acestei calități. În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanței de judecată [a se vedea articolul 81 alin. (2) din Codul de procedură penală].

73. De asemenea, Curtea reține că, potrivit articolului 81 alin. (3) din Codul de procedură penală, în cazul în care, după recunoașterea persoanei ca succesor al părții vătămate sau al părții civile, se constată lipsa temeiurilor de a o menține în această calitate, procurorul sau instanța încetează, prin hotărâre motivată, participarea acesteia la proces în calitate de succesor al părții vătămate sau al părții civile. Ruda apropiată a părții vătămate sau a părții civile recunoscută succesor al acesteia poate renunța la împuterniciri în orice moment al desfășurării procesului penal.

74. Prin urmare, Curtea constată că prevederile articolului 81 din Codul de procedură penală sunt redactate cu o precizie suficientă. Acestea îndeplinesc condiția previzibilității.

b) Scopul legitim

75. Din articolul 54 alin. (2) din Constituție rezultă că ingerințele într-un drept fundamental trebuie să urmărească realizarea unuia sau mai multor din următoarele **scopuri legitime**: protecția securității naționale, asigurarea bunăstării economice a țării, asigurarea ordinii publice, în vederea prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protecția drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale și garantarea autorității și imparțialității justiției.

76. Sub acest aspect, Curtea observă că atât Parlamentul, cât și Guvernul nu au invocat nicio rațiune pentru neinclusiunea soțului/soției în cercul persoanelor care ar putea obține calitatea de succesor al părții vătămate sau al părții civile.

77. În schimb, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, soția reclamantului decedat poate fi acceptată în proces în calitate de victimă indirectă (a se vedea *supra* § 48).

78. De altfel, se atestă o tendință a mai multor state de a include soțul/soția în categoria rudelor/persoanelor apropiate și, corelativ, oferirea posibilității de a obține calitatea de succesori al victimei (e.g. a se vedea articolul 116 din Codul de procedură penală al Elveției, articolul 1 din dispozițiile suplimentare din Codul de procedură penală al Bulgariei, articolul 11 din Codul penal al Poloniei, articolele 7, 87 și 106 din Codul de procedură penală al Azerbaidjanului, articolul 6 din Codul de procedură penală al Armeniei, articolul 3 din Codul penal al Georgiei și articolul 109 din Codul de procedură penală al Republicii Kazahstan).

79. Având în vedere relațiile familiale ce derivă dintr-o căsătorie, Curtea admite că soția/soțul poate avea un interes legitim de a participa la procesul penal, datorită unei „legături suficiente” cu victima decedată.

80. Așadar, Curtea nu constată vreun scop special care ar putea fi subsumat scopurilor legitime generale prevăzute de articolul 54 alin. (2) din Constituție, în vederea justificării opțiunii legislatorului de a nu include soțul/soția în categoria persoanelor care ar putea obține calitatea de succesori al părții vătămate sau al părții civile.

81. În egală măsură, Curtea nu constată niciun scop legitim pentru prevederile normative care impun atribuirea calității de succesori al părții vătămate sau al părții civile doar unei singure persoane (a se vedea *supra* § 49). Prin urmare, dispozițiile articolului 81 alin. (2) teza a II-a din Codul de procedură penală nu contribuie la realizarea unui scop legitim permis de articolul 54 din Constituție.

82. Aceste constatări scutesc Curtea să treacă la următoarea etapă a testului de proporționalitate.

83. Rezumând cele enunțate *supra*, Curtea conchide că articolul 81 din Codul de procedură penală contravine, în partea referitoare la omisiunea includerii soțului/soției în calitate de potențial succesori în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile, articolului 20 coroborat cu articolul 54 din Constituție și, prin urmare, este neconstituțional.

84. Totodată, până la modificarea articolului 81 din Codul de procedură penală de către Parlament, Curtea va institui o soluție provizorie, potrivit căreia soțul sau soția va putea fi recunoscut în calitate de succesori în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile. În acest sens, Curtea va emite o Adresă Parlamentului.

85. De asemenea, Curtea conchide că textul „În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesori îi revine procurorului sau instanței de judecată.” din articolul 81 alin. (2) din Codul de procedură penală contravine articolului 20 coroborat cu articolul 54 din Constituție și, prin urmare, este neconstituțional.

HOTĂRÂRE PRIVIND EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE A
ARTICOLELOR 77, 81 ȘI 315 DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ

Din aceste motive, în baza articolelor 135 alin. (1) litera g) și 140 din Constituție, 26 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, 6, 61, 62 literele a) și e) și 68 din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională

HOTĂRĂȘTE:

1. *Se admite parțial* sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală, ridicată de dl procuror Dumitru Calendari în dosarul nr. 1-19180133-05-1a-16032020, pendinte la Curtea de Apel Cahul.

2. *Se declară neconstituțional* articolul 81 din Codul de procedură penală, în partea ce ține de omisiunea includerii soțului în calitate de potențial succesor în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile.

3. Până la modificarea articolului 81 din Codul de procedură penală de către Parlament, soțul va putea fi recunoscut în calitate de succesor în procesul penal al părții vătămate sau al părții civile.

4. *Se declară neconstituțional* textul „În cazul în care mai multe rude apropiate solicită această calitate, decizia de a alege succesorul îi revine procurorului sau instanței de judecată.” din articolul 81 alin. (2) din Codul de procedură penală.

5. *Se declară inadmisibilă* sesizarea în partea privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77 și 315 din Codul de procedură penală, ridicată de dl procuror Dumitru Calendari în dosarul nr. 1-19180133-05-1a-16032020, pendinte la Curtea de Apel Cahul.

6. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi supusă niciunei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

Președinte

Domnica MANOLE

*Chișinău, 6 aprilie 2021
HCC nr. 12
Dosarul nr. 151g/2020*